

Юрій Латиш (Київ)

Міжнародна наукова конференція «Алкоголь і тверезість: минуле та сучасність»

Організований історичним факультетом Київського національного університету ім. Тараса Шевченка захід відбувся в режимі онлайн 4–5 березня 2021 р. Участь у ньому взяли понад 130 науковців, викладачів, аспірантів, студентів, представників органів влади та місцевого самоврядування, громадських, релігійних діячів, медиків і приватних підприємців із 7 країн світу.

Відкриваючи конференцію, декан історичного факультету д-р іст. наук, проф. *Іван Патрисяк* підкреслив, що історія вживання алкогольних напоїв та історія боротьби за тверезість надзвичайно тривалі. Довгі роки історіографія приділяла цій тематиці мало уваги, хоча ці проблеми щодня турбують мільйони людей на планеті. Сьогодні назріла необхідність розставити акценти, коли та як алкоголь з'явився у житті людини, як виникли уявлення про його шкідливість, чи приносила позитивні результати боротьба за тверезість, чи лише використовувалася з політичною метою.

Із вітальними словами до учасників звернулися канд. екон. наук, голова Тернопільської обласної ради *Михайло Головка*, голова ГО «Рух “Твереза Україна”» *Зіновій Станішевський*, митрополит черкаський і чигиринський Православної церкви України *Іоанн (Яременко)*, голова Комісії душпастирства тверезості Української греко-католицької церкви *о. Ігор Козанкевич*.

Пленарне засідання розпочалося доповіддю докторки філол. наук, чл.-кор. НАН України, пров. наук. співроб. Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України *Лесі Мушкетик* «Погляди на пияцтво як моральний гріх в українській фольклорній традиції». На основі широкої джерельної бази доповідачка дійшла висновків, що пияцтво у традиційній українській культурі вважалося гріхом, а горілка – винаходом чорта, адже п'яниця ставав поганим працівником, губив моральну подобу, занепащав родину, був схильним до злочинів і правопорушень, чим створював проблеми для громади.

Канд. іст. наук, доц. кафедри давньої та нової історії України КНУ ім. Тараса Шевченка *Олексій Сокирко* в доповіді «Жовнірський Бахус: алкоголь у вояцькій субкультурі ранньомодерної України» зосередився на питанні алкоголю у житті козаків. Він підкреслив, що в популярній свідомості козацтво часто асоціюється з пияцтвом, та здійснив деконструкцію міфу про гетьмана-пияка Б.Хмельницького, створеного польською публіцистикою. Споживання козаками алкоголю мало чим відрізнялося від питійних традицій вояцьких верств ранньомодерної Європи. Із XVI ст. у Східній Європі ферментаційні напої (пиво, мед) витісняються зерновими дистилатами, а вояки сприяли розповсюдженню традицій споживання міцного алкоголю й великих обсягів уживання.

Проблему поширення пияцтва порушила канд. іст. наук, доц. кафедри гуманітарних дисциплін Національного університету харчових технологій *Олена Пивоваренко* в доповіді «Запій і похмілля: суспільне ставлення у XVIII ст.». Головною причиною цього вона вважає надприбутки, які отримували держави від виробництва алкоголю, зокрема в досліджуваний період горілчані акцизні гроші були другою статтею прибутків Російської імперії.

Докторка філософії, доц., деканка історичного факультету Софійського університету ім. Св. Климента Охридського (Болгарія) *Міра Маркова* виголосила доповідь «Виробництво і споживання вина в болгарській обрядовій системі: традиційні практики та сучасний стан». На її думку, у Болгарії сформувалася середземноморська модель споживання алкоголю, в якій вино вважається витвором Бога, а самогон-ракія – диявола.

Питанням історії та сучасності рухів за тверезість були присвячені доповіді заступника голови ГО «Рух “Твереза Україна”» *Юрія Оробиця* «Утвердження тверезого способу життя», президента Міжнародної академії тверезості, д-ра пед. наук, проф. *Олександра Маюрова* «Злам “сухого закону” в радянській Росії та СРСР», д-ра юрид. наук, проректора Університету Короля Данила (Івано-Франківськ) *Олега Андрухів* «Практика впровадження тверезого способу життя в Івано-Франківську». Завершилося пленарне засідання дискусією представників громадянського суспільства та органів влади «Громадський у боротьбі за тверезість: практичний досвід роботи».

Надалі робота конференції тривала в п'яти секціях. Секцію «Алкоголь і тверезість у культурі, мистецтві, публіцистиці та публічній історії» відкрила доповідь докторки іст. наук, доц., пров. наук. спіроб. Інституту історії України НАН України *Ольги Ковалевської* «Атрибути застілля та вживання алкогольних напоїв у творах образотворчого мистецтва». Докторка філол. наук, проф. Бердянського державного педагогічного університету *Ольга Новик* представила дослідження «Переосмислення пияцтва у творчості барокового митця: поезія Климентія Зиновієва як дзеркало епохи». Дослідження алкоголю з перспективи цивіліології стало темою доповіді докторки іст. наук, проф. КНУ ім. Тараса Шевченка *Тетяни Орлової*. Координаторка Науково-освітнього проекту «Іжакультура» *Світлана Богданець* презентувала розвідку з історії української алкогольної літератури XII–XVIII ст. Д-р іст. наук, доц. Львівського національного університету ім. Івана Франка *Ігор Лиліо* проаналізував ринок імпортного алкоголю у Львові у другій половині XVI–XVII ст. Д-р філол. наук, проф. Харківського національного університету ім. В.Каразіна *Олександр Борзенко* виголосив доповідь «Алкоголь у літературному побуті середини XIX ст. (випадок Віктора Забіли)». Алкогольні напої як атрибут поховально-поминальної обрядовості (на польових фольклорно-етнографічних матеріалах Українського Полісся) стали предметом аналізу докторки іст. наук, ст. наук. спіроб. Державного наукового центру захисту культурної спадщини від техногенних катастроф *Олени Борях*. Докторка іст. наук., доц. Житомирського державного університету ім. Івана Франка *Вікторія Венгерська* виголосила доповідь «Історики й письменники “втраченого покоління” та алкоголь». Висвітлення проблем тверезості в роки Першої світової війни на шпальтах «Києвских епархиальных ведомостей» стало предметом аналізу докторки іст. наук, доц. Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» ім. Ігоря Сікорського *Антоніни Кізлової*.

Секція «Алкоголь і суспільно-політичні процеси» працювала над питаннями взаємовпливу алкогольної політики та звичаїв і розвитку суспільства. Канд. іст. наук, проф. *Ігор Кривошея* та докторка іст. н., проф. *Ірина Кривошея* (Уманський державний педагогічний університет ім. П.Тичини) представили дослідження «Алкоголь в житті населення Уманського повіту Київської губернії (кінець XVIII – початок XX ст.): виробництво, споживання, наслідки». Роль громади в боротьбі з пияцтвом у губерніях Київського навчального округу (друга половина XIX – початок XX ст.) висвітлює кандидатка іст. наук, доц., ст. наук. спіроб. Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Рильського НАН України *Віталіна Горова*. Канд. іст. наук, доц., ст. наук. спіроб. Інституту історії України НАН України *Володимир Молчанов* проаналізував особливості споживання алкоголю в Україні у другій половині XIX – на початку XX ст. Спиртні напої в повсякденному житті студентства другої половини XIX – початку XX ст. стали предметом дослідження кандидатки іст. наук, доц. Державного університету «Житомирська політехніка» *Марини Кругляк*. Темою виступу канд. іст. наук, наук. спіроб. Інституту історії України НАН України *Віталія Скальського* були «Г'яні бунти в Україні наприкінці 1917 р.», а докторка іст. наук, доц. Українського державного хіміко-технологічного університету (Дніпро) *Наталія Ковальова* виголосила доповідь «Вплив алкоголю на перебіг селянської революції в Наддніпрянській Україні (1902–1922 рр.)». Д-р іст. наук, проф., завідувач кафедри нової і новітньої історії зарубіжних країн КНУ ім. Тараса Шевченка *Олег Машевський* розглянув боротьбу О.Кромвеля зі зловживанням алкогольними напоями в період Англійської революції середини XVII ст. Проблему алкоголізму в корпусі службовців поліції та пенітенціарної служби Волинського воєводства (1921–1939 рр.) проаналізував канд. іст. наук, доц. Волинського національного університету ім. Лесі Українки *Олег Разиграєв*. Д-р іст. наук, доц. Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка *Володимир Старка* виступив із доповіддю «Алкоголь в повсякденному житті селянства Східної Галичини в умовах суспільних трансформацій 1939–1953 рр.». Роботу секції завершив виступ кандидатки іст. наук, доц. Подільського державного університету (Білорусь) *Олени Сумко* «Самогон у системі соціальних комунікацій сільського населення Північної Білорусі (друга половина 1940-х – перша половина 1950-х рр.)».

Робота секції «Історія виробництва та споживання алкоголю» розпочалася з доповіді докторки іст. наук, проф. Українського католицького університету *Тетяни Гошко* «Виробництво, продаж і споживання пива у Львові в XVI – першій половині XVII ст.». Наук. спіроб. Національного музею історії України *Владислав Безпалько* розкрив тему «Місце зустрічі – корчма: Алкоголь та часопроводження (за актовими джерелами другої половини XVI ст.)». Канд. іст. наук, завідувач відділу Національного музею народної архітектури та побуту України *Вадим Назаренко* проаналізував роль алкоголю у житті особового складу київського гарнізону у другій половині XVII–XVIII ст., а д-р іст. наук, доц. Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу (Кам'янець-Подільський) *Анатолій Скрипник* зробив доповідь

«Пияцтво і алкоголізм серед військовослужбовців російської імператорської армії у XIX ст. як соціальна проблема». Д-р іст. наук, проф. *Григорій Казьмирчук* (Київ) присвятив свій виступ винокурінню у селі Кальнику в XIX ст., а докторка іст. наук, проф. КНУ ім. Тараса Шевченка *Марія Казьмирчук* – винокурінню в Київській губернії наприкінці XIX – на початку XX ст. Пияцтво у студентському та гімназійному середовищах Галичини й боротьба з ним наприкінці XIX – на початку XX ст. стали предметом дослідження кандидатки іст. наук, доц., ст. наук. співроб. Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України *Наталії Мисак*. Кандидатка іст. наук, ст. наук. співроб. Національного музею історії України *Тамара Куцаєва* розглянула націоналізацію виробництва алкоголю більшовицькою владою в Україні 1919 р. Радянські стандарти алкогольного законодавства Закарпаття 1944–1946 рр. проаналізував д-р іст. наук, доц. Ужгородського національного університету *Василь Міщанин*. Канд. іст. наук, доц. ЛНУ ім. Івана Франка *Роман Генега* зробив доповідь «Алкогольні метаморфози сталінського Львова 1944–1953».

Секція «Національні традиції, народні звичаї та літературні образи вживання алкоголю» об'єднала етнологів, літературознавців, істориків та медиків. Кандидатка іст. наук, доц. КНУ ім. Тараса Шевченка *Оксана Сморгжевська* виголосила доповідь «Алкоголь в релігійних практиках: табу та традиції». Ст. викл. Ужгородського національного університету *Сергій Ганус* презентував дослідження «Обличчя пороку та обличчя доброчесності у ментальній культурі та мистецтві Західної Європи доби Просвітництва». Семантику тостів і мовних формул припрошування в українській традиції застїлля проаналізувала кандидатка філол. наук, проф. Харківського державного університету харчування та торгівлі *Світлана Руденко*, а чоловічий і жіночий алкоголізм у традиційній культурі українців розглянула кандидатка іст. наук, доц. КНУ ім. Тараса Шевченка *Ірина Ігнатенко*. Молодша наук. співроб. Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського *Олена Доніць* представила дослідження «Алкоголь і наркоманія в українському друкованому плакаті XX ст. (за матеріалами зібрання НБУВ): особливості візуального втілення». Канд. іст. наук, доц. Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка *Володимир Окаринський* розкрив тему «“Товариство мочемордія”: алкогольний вимір суспільного нонконформізму в підросійській Україні першої половини XIX ст.». Керівниця Міжнародного медичного центру в Ісламабаді (Пакистан) *Марина Баканова* виголосила доповідь «Концепція заборони споживання алкоголю в ісламі».

На засіданні секції «Державна алкогольна політика і рух за тверезість: історія та сучасність» було заслухано доповіді кандидатки іст. наук, завідувачки кафедри історії України Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара *Ольги Посуцько* «Справи, пов'язані з алкоголем, у судовій практиці Південної України кінця XVIII – першої половини XIX ст.», докторки іст. наук, проф. ДНУ ім. Олеся Гончара *Тетяни Литвинової* «Витоки антиалкогольної публіцистики в Україні XIX ст.», докторки філол. наук, проф., завідувачки кафедри історії журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка *Наталії Сидоренко* «Боротьба з “зеленим змієм” на сторінках преси початку XX ст.». Кандидатка іст. наук, доц. Українського католицького університету *Лілія Питльована* проаналізувала відображення руху за запровадження сухого закону у США в карикатурах кінця XIX – початку XX ст. Тема доповіді кандидатки іст. наук, заступниці директора Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. Яворницького *Валерії Лавренко* була «Катеринославці в контексті адаптації до сухого закону в роки Першої світової війни: соціальні практики та музейні реценсії». Участь представників інтелігенції українських губерній Російської імперії в роботі антиалкогольних з'їздів на початку XX ст. дослідив д-р іст. наук, доц. Одеського національного університету ім. І. Мечникова *Олександр Музичко*, а антиалкогольний рух у селах Галичини (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) став темою доповіді кандидатки іст. наук, доц. Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника *Оксани Дрогобицької*. Про наркоманію як причину інвалідності розповіла докторка філософії, доц. Бакинського державного університету (Азербайджан) *Рена Мамедова*. Завершили роботу конференції доповіді, присвячені антиалкогольним кампаніям у СРСР. Канд. іст. наук, ст. наук. співроб. Інституту історії України НАН України *Віктор Крушина* проаналізував боротьбу з алкоголізмом в УРСР у 1960-х рр., а канд. іст. наук, доц. КНУ ім. Тараса Шевченка *Юрій Латиш* присвятив свій виступ антиалкогольній кампанії періоду «перебудови», зацентрувавши увагу на причинах її провалу й досвіді для сьогодення.

Конференція продемонструвала значний інтерес дослідників і громадськості до алкогольних студій, перспективність в Україні таких напрямів, як крос-культурні дослідження алкоголю, історія алкоголю, історія руху за тверезість тощо. Доповіді учасників доступні на YouTube-каналі конференції¹.

¹ Див.: [Електронний ресурс]: <https://www.youtube.com/channel/UC94FnTpLHXRN-LS85V9mA/videos>